

Pandemija COVID-19 i radna prava u Srbiji

Autor: Ivan Sekulović

UVOD

Ova analiza predstavlja pokušaj rekonstrukcije ključnih političkih i pravnih trendova u svetu i Srbiji koji su oblikovali odgovor država na aktuelnu svetsku zdravstvenu krizu izazvanu pandemijom COVID-19 i koji su, kao takvi, od ključnog značaja za njen uticaj na radna prava i za moguće scenarije njihove promene koja će možda uslediti u narednom periodu. Da bismo došli do odgovarajuće osnove za tumačenje uticaja aktuelne pandemije na stanje radnih prava u Srbiji, moramo ih postaviti u kontekst. Živimo u vremenu hiper-politike koja prožima sve društvene odnose kao nikada do sada u istoriji čovečanstva. Zbog toga duboko verujemo u to da se ekspertske analize više ne mogu legitimno zasnovati samo na naučnim uvidima bez toga da se oni tumače u političkom „ključu“. Dodatni razlog za ovaj pristup predstavlja i realna opasnost koju novi politički akteri nameću, a to je da se javne politike i javno mnjenje više ne kreiraju pretežno na osnovu činjenica, već na osnovu manipulacija podacima. U tom pogledu od ključnog značaja je da se i aktuelna zdravstvena i društvena kriza čitaju na politički način, čak i kada smo u potrazi za rešenjima isključivo u domenu prava. Jer, pravo je odraz trenutne raspodele moći između najuticajnijih pojedinaca i grupa u društvu, jednako kao što je ono i nasleđeni skup normi oko kojih je postignut međugeneracijski konsensus. Zbog toga se moramo zapitati: šta se to dešavalo u svetu i Srbiji u proteklih par decenija u domenima politike, prava i ljudskih prava, kada su ponovo počele da haraju zarazne bolesti na globalnom nivou, preteći da potru krhku ravnotežu odnosa moći u svetu? Pored toga, analiza daje i prikaz glavnih pravnih i faktičkih momenata od značaja za radna prava u Srbiji tokom još uvek aktuelne pandemije.

Svetska zdravstvena organizacija proglasila je pandemiju COVID-19 – bolesti izazvane novim sojem koronavirusa nazvanim SARS-COV-2 – 11. marta 2020. godine. Potpuno neočekivano, gotovo preko noći, celo čovečanstvo našlo se usred onoga što je generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Antonio Gutereš, nazvao najvećim svetskim izazovom od Drugog svetskog rata. Osim malog broja zdravstvenih eksperata, pre svega epidemiologa, i nekih javnih ličnosti poput Bila Gejtsa, skoro niko nije očekivao, niti upozoravao na mogućnost nastupanja krize ovih razmera. Do završetka pripreme ove analize, prema podacima Džons Hopkins univerziteta, ukupan broj osoba u svetu zaraženih novim virusom iznosio je 1.441.128, a umrlih

kao posledica bolesti – 82.992¹. Deluje da je svet gotovo potpuno nepripremljen dočekao pandemiju, iako je već prolazio kroz slična iskustva u protekle dve decenije – pandemiju svinjskog gripa i epidemije SARS-a i MERS-a. Jedan od faktora koji je uticao na to je brzina širenja bolesti. Žarište epidemije COVID-19, od njenog izbijanja u Kini u decembru 2019. godine, veoma brzo, već krajem februara-početkom marta, premestilo se u Evropu, prvo u Italiju, a zatim u Španiju. Krajem marta Sjedinjene Američke Države izbijaju na prvo mesto po broju zaraženih u svetu. Kao posledica pandemije međunarodni saobraćaj praktično je obustavljen, a mnoge međudržavne granice su zatvorene, zbog čega je na desetine hiljada ljudi ostalo odsečeno od matičnih država. U pokušaju da umanje napredovanje virusa, odgovor država bio je raznolik. S jedne strane, mnoge su proglasile vanredno stanje ili vanrednu situaciju na svojoj teritoriji, po ugledu na Kinu koja se uspešno izborila sa prvom fazom epidemije na svojoj teritoriji tako što je njeno žarište, provinciju Hubej, stavila pod potpunu blokadu. Ovaj pristup primenile su, između ostalih, Italija i Španija, ali tek kada je širenje virusa na njihovoj teritoriji uzelo maha. S druge strane, pojedine države, poput Švedske i Belorusije, odlučile su, iz različitih razloga, da se ekonomski i društveni život nastavi uz minimalne promene.

Prema zvaničnim podacima, na teritoriji Srbije prvi slučaj zaraze novim virusom registrovan je 6. marta. Vlada Republike Srbije donela je 11. marta odluku o zabrani javnih okupljanja u zatvorenom prostoru sa više od 100 ljudi. Vanredno stanje proglašeno je 15. marta, supotpisom predsednika Republike, predsednice Narodne skupštine i predsednice Vlade. Tek nakon toga, 20. marta, odlukom ministra zdravlja, Zlatibora Lončara, na celoj teritoriji zemlje proglašena je epidemija izazvana korona virusom. Vlada je tokom marta, po savetu kineskih eksperata koji su boravili u Srbiji na njen poziv, uvela sve rigoroznije mere ograničenja slobode kretanja lica na njenoj teritoriji.

POLITIKA, PRAVO I LJUDSKA PRAVA PRE PANDEMIJE

U domenu politike, unipolarnost omogućena padom Berlinskog zida dovela je do apsolutnog trijumfa kapitalizma, a zatim i do – za mnoge neočekivano – ugroženosti liberalizma kao dominantne političke platforme ove ekonomske ideologije. U pogledu ovog prvog, ne samo da su zemlje bivšeg Istočnog bloka listom ukinule socijalizam i komandnu ekonomiju i uvele liberalizam i kapitalizam, već su se i ona retka pretekla „ostrva“ komunističkog opredeljenja, poput Kine i Kube, odlučila za manje-više postepeno uvođenje kapitalističkog načina funkcionisanja privrede, uz zadržavanje stare političke ideologije. Pobeda SAD na ekonomskom planu dala je jedinjoj preostaloj supersili polet da agresivno krene u proširenje NATO pakta, čime bi njena političko-ekonomska dominacija bila zacementirana za naredne vekove, sve u ime odbrane interesa američkog naroda. Međutim, nova unipolarnost suočila se sa globalnom pretnjom terorizma, sa kojim će se razbuknati rat koji će i SAD osetiti na svom tlu, a koji će dovesti do toga da Evropa bude preplavljena talasom izbeglica sa Bliskog i Dalekog istoka. Osionost unipolarnosti dovela je u veoma kratkom roku i do iznenađujućih efekata koji su njene planere zatekli potpuno nespremni: pucanja prenaduvanog finansijskog „balona“ u SAD 2008. godine i pojave novog populizma

1 The Center for Systems Science and Engineering, Johns Hopkins University, <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>, 08.04.2020.

NARUŠAVANJE
RAVNOTEŽE IZMEĐU
GLOBALNOG UTICAJA
POSLODAVACA I RADNIKA,
OMOGUĆENO BRISANJEM
SOCIJALIZMA SA MAPE
SVETA I POSLEDIČNOM
„NEOLIBERALIZACIJOM“
SOCIJALDEMOKRATIJE
DOVELO JE DO
UGROŽAVANJA POŠTOVANJA
RADNIH PRAVA
ŠIROM SVETA.

kao globalnog trenda. Koliko je finansijska, a zatim iz nje proistekla ekonomska kriza, bila i moguća i donekle očekivana, u skladu sa cikličnim ekonomskim kretanjima svetske privrede, toliko je bila neočekivana ugroženost liberalizma koga su sve strane smatrale apsolutnim pobednikom u Hladnom ratu i novom neprikosnovenom političkom ideologijom čovečanstva. Međutim, kao što je tridesetih godina XX veka kapitalizam poslužio kao gnezdo za rađanje ekstremnih desničarskih ideologija – fašizma i nacizma, tako je početkom XXI veka on ponovo postao plodno tle za razvoj jedne ideologije koja inklinira desnom spektru, ali koja se služi i nekim potpuno novim tehnikama i proklamacijama zbog čega predstavlja jedinstvenu istorijsku pojavu. Ova hibridna ideologija objedinjuje elemente kapitalizma i liberalizma, poput tržišne privrede i izborne demokratije, s jedne strane, i elemente „pozajmljene“ iz raznih političkih i ekonomskih ideologija, kao što su stvaranje oligopola, centralizacija privrednih aktivnosti, nacionalizam i nešto što možemo nazvati „masovnim dezinformisanjem“. Gradeći na iskustvima

preteča ove nove, hibridne, ideologije, tog „kukavičjeg jajeta“ u gnezdu kapitalizma – Slobodana Miloševića, Mila Đukanovića, Vladimira Mečijara i Aleksandra Lukašenka – njene perjanice postaju bivše nade i saveznici Zapada: Vladimir Putin i Viktor Orban. Ovaj drugi je kumovao nazivu nove ideologije, kao tvorac termina „iliberalizma“, odnosno „neliberalizma“, tog dogmatskog pristupa koji stavlja naciju i narod ispred slobode. Srbija je, nažalost, vrlo brzo uhvatila priključak sa ovim trendom, pa tako nakon kratkog perioda reformi zasnovanih na načelima kapitalizma i liberalizma, osvajanjem vlasti od strane Srpske napredne stranke 2012. godine, iliberalizam dolazi – tačnije, u velikom stilu se vraća – na naše prostore predvođen liderom Srpske napredne stranke i bivšim ministrom informisanja za vreme Miloševića, Aleksandrom Vučićem.

Opisani globalni trendovi u domenu političke i ekonomske ideologije oblikovali su, i još uvek oblikuju svet u kome danas živimo, uključujući i njegovu spremnost da na izazove poput aktuelne pandemije odgovori u skladu sa standardima pravnog poretka. Znatan uticaj ovih ideoloških trendova, i to negativan, ostvaren je i na kategorije prava, kako međunarodnog, tako i nacionalnog. Nakon kratkoročnog uzleta međunarodnog prava nakon pada Berlinskog zida, pre svega u vidu uspostavljanja ad hoc sudova za zločine u bivšoj Jugoslaviji 1993. godine i za Ruandu 1994. godine, kao i Međunarodnog krivičnog suda 2002. godine, dešavanja na terenu politike ubrzo stavljaju ideju međunarodne saradnje oblikovanu pravnim normama pod znak pitanja. Slom unipolarnog poretka i rađanje novog Hladnog rata označen je agresijom Rusije na Ukrajinu, okupacijom Krima 2014. godine i proglašavanjem teritorije u istočnom delu Ukrajine kao nezavisne „Donjecke narodne republike“. Ovo je dovelo, između ostalog, do suspenzije prava glasa Rusije u Parlamentarnoj skupštini Saveeta Evrope i do ekonomskih sankcija Zapada protiv te zemlje. Međunarodno pravo, kao fikcija koja suštinski počiva na pravu jačeg, ogoljeno je i kao takvo zapretilo je da ugrozi funkcionisanje glavnih svetskih institucija, kao što je Svetska trgovinska organizacija (što je svoju kulminaciju doživelo objavljivanjem trgovinskog rata Kini od strane američkog predsednika Donalda Trampa 2018. godine). Narastajući globalni ruski uticaj, koji lideri Evropske unije redovno ocenjuju „malignim“, zapretio je i evropskoj perspektivi zemalja Zapadnog Balkana, pa tako nakon pristupanja Hrvatske EU 2013. godine dolazi do zastoja proširenja Unije. Na ekonomskom planu, uticaj ideoloških borbi na međunarodno pravo počeo je još ranije da se ispoljava. Narušavanje ravnoteže između globalnog uticaja poslodavaca i radnika, omogućeno brisanjem socijalizma sa mape sveta i posledičnom „neoliberalizacijom“ socijaldemokratije dovelo je do ugrožavanja poštovanja radnih prava širom sveta i rada nadležnih međunarodnih institucija, na prvom mestu Međunarodne organizacije rada. Tako su svetski poslodavci 2012. godine počeli da osporavaju osnovne tekovine rad-

ničkih borbi, poput prava na štrajk, iako je ono bilo nesporno prethodnih decenija (naznake promene ovog stava počele su da se javljaju već krajem Hladnog rata²). Zbog toga je MOR počela sve otvorenije da upozorava svetsku javnost na duboku krizu radnog prava, a pojedini članovi akademske zajednice da upituju da li je došlo do „smrti“ radnog prava³. U takvom globalnom i evropskom okruženju, i Srbija postaje talac snaga koje ne daju primat međunarodnoj saradnji i međunarodnom pravu već se uskogrudo opredeljuju za zaštitu tzv. nacionalnih interesa i korišćenje prava kao instrumenta ostvarivanja dominacije nad drugim državama i društvenim grupama u okviru svojih granica. Dodatni, a možda i odlučujući činilac koji je omogućio povratak iliberalizma u Srbiju, je i dalje nerešen formalnopravni status Kosova, faktički nezavisne države. Vladajuća garnitura na čelu sa Aleksandrom Vučićem je ovu političko-pravnu situaciju vešto iskoristila zarad proširenja i učvršćivanja svoje moći primenjujući strategiju odugovlačenja⁴.

Posledično, stanje ljudskih prava na globalnom nivou pogoršava se usled negativnog uticaja politike na međunarodne odnose i međunarodno pravo. Trijumf kapitalizma platio je ogromnu cenu neočekivane Svetske ekonomske krize merama štednje koje su opustošile budžete država širom sveta, pri čemu se najviše štedelo na merama za omogućavanje uživanja ekonomskih i socijalnih prava stanovništva, kao što su socijalna davanja i ulaganje u socijalnu infrastrukturu poput bolnica, škola i vrtića. Godišnjice obeležavanja dva prelomna događaja u istoriji zaštite ljudskih prava, 70 godina od usvajanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i 70 godina od osnivanja Saveta Evrope, pale su usred krize međunarodnog sistema zaštite ljudskih prava do koje je došlo rastakanjem njegovih institucija. Izbor Donalda Trampa za američkog predsednika 2016. godine i proces Bregzita pokrenut od strane britanskih konzervativaca iste godine bili su presudni faktori koji su ideologiju iliberalizma preneli i na Zapad, usled čega se međunarodni poredak za zaštitu ljudskih prava danas sve više urušava. Najbolju ilustraciju krize u kojoj se on nalazi predstavlja nezamislivi potez Donalda Trampa iz 2018. godine – povlačenje SAD iz Saveta za ljudska prava UN, prve države članice koja je to ikada učinila, pod izgovorom da to telo previše često kritikuje politiku Izraela prema Palestincima.

ODNOS PREMA SOCIJALNIM PRAVIMA U SRBIJI PRE PANDEMIJE

Ohrabrena nipodaštavajućim stavom tri najveće sile – SAD, Rusije i Kine – prema mukotrpnom građenom međunarodnom sistemu zaštite ljudskih prava, kao i prećutnom podrškom EU da uređuje stanje na unutrašnjem planu po svom nahođenju u zamenu za rešavanje pitanja Kosova, vlast u Srbiji, predvođena premijerom, a zatim i predsednikom Vučićem, od 2012. godine sve otvorenije radi na urušavanju međunarodnih standarda ljudskih prava koji su sastavni deo unutrašnjeg pravnog poret-

2 Pored toga, poslodavci su počeli da osporavaju i nadležnost stručnih tela MOR da tumače primenu njenih konvencija od strane država koje su ih ratifikovale. Izvor: International Trade Union Confederation, The right to strike and the ILO: The legal foundations, mart 2014.

3 Uporedi: Arturo Bronstein, International and Comparative Labor Law, International Labor Organization 2009; Cynthia L. Estlund, „The Death of Labor Law?“ Public Law & Legal Theory Research Paper Series Working Paper No. 06-16, June 2016, New York University School of Law.

4 Kao što je iskoristila i trgovinu uslugama sa EU u zaštiti evropskih granica od migranata. Čini se da iliberalizam, nažalost, ima čudnovatu sposobnost da svaku krizu preradi u narativ koji mu omogućava da iz nje izađe još jači.

SPROVEDENE SU SAMO
DVE OD 26 MERA U
OBLASTI ZDRAVSTVENE
ZAŠTITE PREDVIĐENE
PROGRAMOM REFORMI
POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA
I SOCIJALNE POLITIKE,
USVOJENOG JOŠ
2016. GODINE.

ka Republike Srbije. Nakon početne taktike saradnje oko procesa pristupanja EU koju su sličnim tempom održavale Evropska komisija i Vlada Srbije, obe strane su, iz svojih unutrašnjih razloga, polako ali sigurno počele da se udaljavaju jedna od druge u tom procesu. Pristup izradi akcionog plana za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava, kojim je Srbija od 2013. godine, makar formalno, podigla standarde pristupnih pregovora u odnosu na sve zemlje pre nje, doživeo je gotovo potpuni zaokret time što se usvojeni akcioni plan gotovo uopšte više ne sprovodi, a njegova revizija se vrši skoro u potpunosti bez konsultacija sa civilnim društvom (za razliku od njegove izrade), i to u pravcu daljeg odlaganja obaveza nadležnih organa. Gledano unazad, ovakav razvoj može biti tumačen ne samo

kao posledica, već kao integralni deo inicijalnog plana vlasti usmeren na rastakanje institucija i njihovo potpuno preuzimanje, a zatim i zamena partijskim. Kako je nedavno ocenjeno u izveštaju Beogradskog centra za ljudska prava, „dominantan je uticaj politike na skoro sve sfere društvenog života, institucije se sve više urušavaju, sve je manje tolerancije u društvu, a odsustvo solidarnosti ugrožava položaj posebno ranjivih kategorija građana Srbije“⁵. Ovaj ignorantski – a u sferama koje su joj bile značajne za osvajanje moći i aktivno destruktivni – pristup vlasti, najbolje se vidi na primerima tzv. osnovnih prava, koja pripadaju korpusu ljudskih prava kako ih definišu Ujedinjene nacije i Savet Evrope. Gotovo nijedna obaveza koju je Vlada preuzela nije ispunjena: od usvajanja zakona o rodnoj ravnopravnosti, preko izmena i dopuna Zakona o zabrani diskriminacije do usvajanja strategije deinstitucionalizacije. Na taj način su pitanja rodne ravnopravnosti, diskriminacije i socijalnog uključivanja gurnuta u sam zapećak interesovanja i činjenja institucija u pogledu javnih politika. Ovim je pripremljen teren za odnos javnih vlasti prema socijalnim pravima (uključujući i radna prava) koja su deo Poglavlja 19 – Socijalna politika i zapošljavanje.

Vlada nije ispunila svoju obavezu da pripremi i usvoji akcioni plan za Poglavlje 19 ni gotovo šest godina nakon održavanja bilateralnog skrininga u junu 2014. godine, odnosno skoro četiri i po godine od usvajanja skrining izveštaja za ovo poglavlje u januaru 2016. godine. Iako su razgovori na tehničkom nivou između Vlade i EK trajali u celom ovom periodu, zbog nedostatka političke volje nije došlo do usvajanja akcionog plana kojim bi, kako je navedeno u skrining izveštaju, trebalo usvojiti relevantno pravo EU u oblastima socijalne politike i zapošljavanja i izgraditi kapacitete neophodne za njegovu primenu. Kada se posmatra šira slika javnih politika u Srbiji, ovakav ishod ne treba da čudi. Od 2012. se težište interesovanja institucija, usmereno političkim interesima, sve više pomera ka ekonomskim pitanjima, istovremeno se udaljavajući od pitanja društvenog razvoja i standarda ljudskih prava. Najbolji primer za to je vrlo aktivno učešće Vlade u pripremi, a delimično i u sprovođenju Programa ekonomskih reformi (ERP), najznačajnijeg strateškog dokumenta koji Srbija usvaja u procesu pristupanja EU čime se priprema za učešće u tzv. Evropskom semestru, godišnjem ciklusu koordinacije ekonomskih politika država članica. S druge strane, primena jednog drugog dokumenta u procesu pristupanja EU, Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP), osmišljenog i usvojenog na Vladi znatno pre ERP-a, ostala je potpuno van fokusa donosilaca odluka u Vladi. Kao najbolju ilustraciju odnosa vlasti prema pitanjima društvenog razvoja, u koja spadaju i poštovanje prava na rad (čl. 60. Ustava) i prava na zaštitu psihičkog i fizičkog zdravlja (čl. 68. Ustava) može se navesti to da su sprovedene samo dve od 26 mera u oblasti zdravstvene zaštite predviđene ESRP-om. U svetlu aktuelne zdravstvene krize, naročito je značajno navesti one neispunjene mere koje se odnose na: bolju dostupnost zdravstvene zaštite starijim od 65 godina, poboljšanje zdravstvene zaštite radno ak-

5 Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2019., str. 21.

tivnog stanovništva i bolje planiranje potreba za zdravstvenim kadrom (Tabela 1).

Tabela 1 – Pregled izabranih neispunjenih mera u delu „Zdravstveni sistem“ Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (ESRP)

Mera u ESRP	Stepen ispunjenosti mere prema oceni Vlade
Formirati mobilne timove u domovima zdravlja razuđenih opština koji bi posećivali starije osobe sa invaliditetom i romska naselja u udaljenim područjima	Sprovođenje mere odloženo je za period 2019-2020. godina
Uvesti redovnu institucionalizovanu obuku volontera iz nevladinog sektora za pomoć starijim osobama i osobama sa invaliditetom	Sprovođenje mere odloženo je za period 2019-2020. godina
Bolje opremiti polivalentne patronažne službe za obilazak i pomoć starima obolelim od hroničnih masovnih nezaraznih bolesti	Sprovođenje mere odloženo je za period 2019-2020. godina
Jačati službe zdravstvene zaštite radnika (medicine rada)	U toku je ažuriranje Liste profesionalnih bolesti, kao i izrada posebnog pravilnika kojim će se urediti uslovi za obavljanje javnog zdravlja u ovoj oblasti.
Veći obuhvat zdravstvenom zaštitom nezaposlenog radno-aktivnog stanovništva	Sprovođenje mere planirano je za period 2019-2020. godina
Doneti Plan razvoja kadrova u zdravstvu	Plan razvoja kadrova u zdravstvu nije donet. (...) Realistično je planirati da Plan razvoja kadrova u zdravstvu bude donet tokom 2020. godine
Edukovati menadžere zdravstvenih ustanova i zaposlene u zavodima za javno zdravlje za planiranje kadrova	Sprovođenje mere planirano za period 2019-2020.
Edukovati menadžere u zdravstvenim ustanovama veštinama upravljanja ljudskim resursima	Sprovođenje mere planirano za period 2019-2020.

Izvor: Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Izveštaj o primeni Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji (2016-2017), maj 2019.

Odnosom prema ovim pitanjima, utvrđenim još 2016. godine kada je ESRP usvojen, Vlada je direktno uticala na programiranje šansi da se cela zemlja i njeno stanovništvo izbore sa aktuelnom pandemijom na njenoj teritoriji. Pored toga, time je postavljena „scena“ za suočavanje sa krizom u domenu radnih prava koja je u toku, budući da je ta oblast podjednako ignorantski bila tretirana od 2012. godine kao i reforma zdravstvenog sistema.

UTICAJ PANDEMIJE NA RADNA PRAVA U SRBIJI

PRAVNI OKVIR

Na prvom mestu, treba postaviti pitanje koje su to reforme koje je Vlada propustila da sprovede u domenu radnog prava, a koje bi pomogle da se barem ublaži, ako ne i potpuno izbegne, negativan uticaj pandemije na radna prava u Srbiji? Odgovor na ovo pitanje zavisi, pre svega, od ideološkog stava. Ovde zauzimamo jasan stav opredeljen ka prioritizaciji društvenog razvoja, što je karakteristično za političke škole levog spektra. Pored toga, mora se imati u vidu to da međunarodni standardi radnog prava, postavljeni pre svega konvencijama MOR, podrazumevaju to da su titulari radnih prava (labor rights) pripadnici društvene baze šire od one koju čine lica na tzv. tradicionalnim ugovorima o radu, tj. da su to lica radno angažovana od strane poslodavca po bilo kom ugovornom osnovu propisanom od strane nacionalnog zakonodavstva (ovo je važno jer se odlukama Vlade tokom vanrednog stanja neguje svojevrsni dualizam kojim se prava priznaju samo licima angažovanim po osnovu ugovora o radu, a ne i onima koji rade van radnog odnosa; o onima na faktičkom radu da i ne govorimo). Prema tome, vođeni navedenim parametrima, možemo navesti sledeće ključne aspekte čijem rešavanju je trebalo posvetiti pažnju kroz reformske mere u prethodnom periodu:

- **strateški pristup reformi radnog prava:** oblast radnog prava (koju, pored Zakona o radu, čine i brojni drugi zakoni i podzakonski propisi koji uređuju ovu materiju) jedna je od retkih oblasti prava koja nije strateški reformisana od demokratskih promena 2000. godine, što se moglo učiniti – bilo alternativno, bilo kumulativno – kodifikacijom (po ugledu na proces kodifikacije građanskog prava koji je započeo 2006. godine), usklađivanjem sa konvencijama MOR i direktivama EU (pojedine izmene u ovom cilju vršene su sporadično, izmenama i dopunama, kao što je to učinjeno 2014. godine) i unapređenjem njegove primene (reformski dokumenti poput ERP-a i ESRP-a se uopšte ne bave reformom radnog prava, odnosno njegovom primenom, dok se pojedini dokumenti javnih politika, kao što je Strategija bezbednosti i zdravlja na radu u Republici Srbiji za period od 2018-2022. godine, bave unapređenjem primene samo nekih segmenata radnog prava);
- **ukidanje diskriminacije lica radno angažovanih po osnovu rada van radnog odnosa:** lica angažovana po osnovu ugovora o delu i ugovora o privremenim i povremenim poslovima nisu izjednačena po pravima i obavezama sa licima angažovanim po osnovu ugovora o radu – koja se, prema Zakonu o radu, jedina smatraju zaposlenima (iako se, po metodologiji MOR, zaposlenima smatraju sva lica koja obavljaju neki plaćeni posao) – kao što su prava na ograničeno radno vreme, na odmor i na odsustva;
- **smanjenje isključenosti iz tržišta rada pojedinih kategorija radno aktivnog stanovništva, kao što su lica sa porodičnim dužnostima:** uprkos tome što je Strategijom podsticanja rađanja konstatovano da „fleksibilizacija tržišta rada traži fleksibilnije rodne odnose, odnosno zamenjivost rodni uloga i napuštanje podvojenosti na članove koji rade i one koji se staraju“⁶, ništa nije urađeno u cilju formulisanja i usvajanja odgovarajućih izmena i dopuna Zakona o radu;

6 Vlada Republike Srbije, Strategija podsticanja rađanja, 2018., str. 30.

- **prilagodavanje radnopravnog okvira novim trendovima na tržištu rada:** Nacionalnim programom za suzbijanje sive ekonomije konstatovano je da oko petine ukupnog broja zaposlenih (prema konceptu Ankete o radnoj snazi) radi „na crno“ i da je potrebno regulisati nove oblike radnog angažovanja, kao što je rad na portalima, zbog toga što ovaj tip poslova „nije valjano uređen i dovodi do neformalne zaposlenosti“⁷; međutim, još uvek ništa nije urađeno u pogledu eventualnih izmena i dopuna Zakona o radu po ovom pitanju, iako podaci upućuju na veliki porast kako fleksibilnih oblika rada, tako i oblika rada sa fleksibilnim i atipičnim uslovima rada; primera radi, još pre aktuelne krize broj zaposlenih lica koja rade od kuće u 2019. godini porastao je za čak 58,6% u odnosu na 2018. godinu – sa blizu sto hiljada na gotovo 160 hiljada⁸;
- **unapređenje socijalnog dijaloga:** Vlada je propustila da u prethodnom periodu posveti dužnu pažnju unapređenju zakonskog okvira i njegovoj primeni, što se ogleda, između ostalog, i u tome što Evropska komisija najgore ocene u okviru Poglavlja 19 daje upravo za oblast socijalnog dijaloga.

BROJ ZAPOSLENIH U SRBIJI KOJI RADE OD KUĆE ZNAČAJNO JE PORASTAO I PRE KRIZE, I TO ZA ČAK 58,6% U 2019. GODINI U ODNOSU NA 2018. GODINU. MEĐUTIM, OVAKVI TRENDOVI NISU PODSTAKLI VLADU DA ZAPOČNE PROCES REFORME ZAKONA O RADU U PRAVCU DODATNOG UREĐIVANJA FLEKSIBILNIH OBLIKA I FLEKSIBILNIH USLOVA RADA.

Zbog ovakvog odnosa Vlade po pitanju radnih prava u Srbiji, Fondacija Centar za demokratiju je, u svojim godišnjim izveštajima o stanju radnih prava u Srbiji, davala vrlo niske ocene (na skali od 1-5) – 2,3 u 2018. i 2 u 2019. Vreme će pokazati koliko će pogoršanje radnih prava usled epidemije COVID-19 u Srbiji biti posledica inertnosti i protivljenja vlasti u prethodnom periodu da se pozabave reformom radnog zakonodavstva u pravcu većeg obuhvata i viših nivoa zaštite svih radno angažovanih lica u Srbiji.

Kao da razvoj odnosa vlasti u Srbiji prema socijalnim pravima (uključujući i radna prava) nije bio dovoljan, trend urušavanja vladavine prava kome svedočimo proteklih nekoliko godina dobio je svoje ubrzavanje već u prvim nedeljama pandemije koja je zahvatila i Srbiju u martu 2020. godine. Na ovakve pojave krajem marta upozorili su predsednici UN komiteta nadležnih za praćenje primene instrumenata za zaštitu ljudskih prava, naglasivši da ljudska prava moraju biti poštovana merama vlade donetim tokom pandemije i da „vanredno stanje, ili bilo koja druga bezbednosna mera, mora biti vođena ljudskim pravima i ne sme, ni pod kakvim okolnostima, biti izgovor za gušenje neslaganja“⁹. Tema ove analize nisu pojedinačna pravna pitanja koja su izazvala reakcije stručne javnosti, pa ćemo navesti sumarno samo neka od njih, što je neophodno učiniti, jer ona ne samo da utiču na aktuelni pravni poredak, već i osvetljavaju sposobnost i nameru vlasti (oličene kroz delovanje institucija kojima upravljaju) da se u narednom periodu posvete uspostavljanju vladavine prava, koja se, po Ustavu, ostvaruje i „ustavnim jemstvima ljudskih i manjinskih prava“¹⁰. Ključne odluke i reakcije u ovom pogledu su: proglašenje vanrednog stanja, koje, prema brojnim mišljenjima ekspertske zajednice, nije učinjeno u saglasnosti sa Ustavom Republike Srbije, budući da je skupštinska većina mogla da organizuje zasedanje parlamenta na kojem bi bilo proglašeno vanredno stanje, po ugledu na mnoge evropske zemlje koje su uspele da

7 Vlada Republike Srbije, Nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije sa Akcionim planom za sprovođenje Nacionalnog programa za suzbijanje sive ekonomije za period 2019-2020. godine, 2019., str. 36.

8 Republički zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2019., str. 7.

9 “UN Human Rights Treaty Bodies call for human rights approach in fighting COVID-19”, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25742&LangID=E>, 24.03.2020.

10 Ustav Republike Srbije, član 3. stav 2.

organizuju nastavak rada parlamenta, uprkos pandemiji¹¹; donošenje naredbe od strane ministra unutrašnjih poslova o ograničenju i zabrani kretanja licima starijim od 65, odnosno 70 godina, koja je, prema oceni pravnih eksperata, neustavna jer je u pitanju materija koja je mogla biti samo predmet uredbe Vlade¹²; usvajanje, a zatim i povlačenje zaključka Vlade o informisanju stanovništva o stanju i posledicama zarazne bolesti COVID-19 čiju su sadržinu osudila udruženja novinara i međunarodne organizacije poput Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju¹³.

Imajući navedeno u vidu, može se preći na prikaz i ocenu trenutnog uticaja pandemije na radna prava u Srbiji. Taj uticaj se može prikazati dvojako, kao formalni i faktički. Formalni uticaj se ogleda kroz normativne radnje preuzete od strane nadležnih organa, dok je faktički realno odvijanje stanja na terenu, uključujući i usled preduzetih normativnih radnji ili onih koje nisu preduzete, a trebalo je da budu. Zaključno sa 8. aprilom Vlada je usvojila ukupno 45 akata, i to: 15 uredbi (kao najviši podzakonski akt koji je ovlašćena da usvoji, bilo u vreme vanrednog ili redovnog stanja), 23 odluke i 7 zaključaka (pored toga, resorni ministri su doneli 5 naredbi i 1 uputstvo)¹⁴. Među njima ključni akti Vlade od uticaja na stanje radnih prava i njihova rešenja mogu se hronološki navesti i oceniti na sledeći način:

- 15. marta doneta je **Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokoškolskim ustanovama, srednjim i osnovnim školama i redovnog rada ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja** kojom su zaposleni u njima obavezani da nastave sa radnim aktivnostima. Formalnopravno, nedostaci ovog akta iz ugla radnih prava ogledaju se u tome što se on odnosi samo na zaposlene, a ne i na druga radno angažovana lica (lica angažovana van radnog odnosa) i što ne sadrži sve elemente postupanja poslodavaca koji su naknadno utvrđeni Uredbom o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja.
- 16. marta doneta je **Uredba o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja** kojom su poslodavci obavezani da omoguće zaposlenima da obavljaju poslove van njihovih prostorija putem rada na daljinu i rada od kuće, i to „na svim radnim mestima na kojima je moguće organizovati takav rad u skladu sa opštim aktom i ugovorom o radu“¹⁵, a ukoliko to nije predviđeno na ovaj način, onda poslodavac zaposlenom može rešenjem omogućiti da obavlja poslove van njegovih prostorija „ukoliko mu to organizacioni uslovi dozvoljavaju“¹⁶. Uredbom je takođe propisano da rešenje poslodavca obavezno sadrži trajanje radnog vremena i način vršenja nadzora nad radom zaposlenog, kao i da je poslodavac dužan da vodi evidenciju o zaposlenima koji obavljaju rad van prostorija poslodavca. Za poslodavce čija priroda delatnosti ne omogućava organizaciju rada zaposlenih van njegovih prostorija, utvrđene su sledeće obaveze: organizovanje rada u smenama (da bi što manji broj zaposlenih i radno angažovanih lica istovremeno obavljao rad u jednoj prostoriji), omogućavanje održavanja poslovnih sastanaka elektronskim putem i odlaganje službenih putovanja u zemlji i inostranstvu. Na kraju, Uredbom je uvedena obaveza poslodavca da sprovodi sve mere u cilju obezbeđenja higijenske sigurnosti objekata i lica, u skladu sa Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti i da obezbedi dovoljne količine zaštitne opreme zaposlenim i radno angažovanim licima koja su „u neposrednom kontaktu sa

11 Argumente o ovoj temi izneo je, između ostalih, Rodoljub Šabić u tekstu „Stanje ili situacija, pitanje je sad“ objavljenom na portalu „Peščanik“: <https://pescanik.net/stanje-ili-situacija-pitanje-je-sad/>, 15.03.2020.

12 Ove ocene iznete su u tekstu prof. Tanasija Marinkovića „Neustavna naredba o zabrani kretanja“ objavljenom u dnevnom listu „Danas“: <https://www.danas.rs/drustvo/vladavina-prava/neustavna-naredba-o-zabrani-kretanja/>, 02.04.2020.

13 „OEBS zabrinut zbog odluke Vlade Srbije da centralizuje informisanje o Covidu-19“, <http://rs.n1info.com/Vesti/a584556/OEBS-zabrinut-zbog-odluke-Vlade-Srbije-da-centralizuje-informisanje-o-Covidu-19.html>, 01.04.2020.

14 Izvor: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/fp/covid19>, 08.04.2020.

15 Uredba o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja, „Službeni glasnik RS“ br. 31/2020., član 2. stav 1.

16 Ibid., član 2. stav 2.

strankama ili dele radni prostor sa više lica¹⁷. Formalnopravno, glavni nedostaci ovog akta ogledaju se u tome što: kao glavni kriterijum za omogućavanje zaposlenima da obavljaju poslove van prostorija poslodavca utvrđuje činjenicu da to predviđa opšti akt ili ugovor o radu, iako se osnovano može pretpostaviti da je taj uslov ispunjen u veoma malom broju slučajeva; zatim, što kao alternativno rešenje postavlja nejasno definisan kriterijum da poslodavac može omogućiti obavljanje rada na ovaj način ukoliko mu to organizacioni uslovi dozvoljavaju; dalje, Uredba propušta da propiše i druge obavezne elemente rešenja, kao što su sredstva za rad za obavljanje poslova koje je poslodavac dužan da nabavi, instalira i održava, a što je propisano Zakonom o radu (čl. 42. stav 3. tačka 3), kao i da, u skladu sa zakonom, razradi zakonsku normu o načinu vršenja nadzora nad radom zaposlenog koji obavlja rad od kuće i rad na daljinu (npr. mogli su biti propisani izveštaji o radnom učinku, merenje učinka preko specijalizovanog softvera ili neki drugi odgovarajući način)¹⁸; Uredba ne precizira koliki je najveći broj lica u smenama, što ostavlja mogućnost da on bude i veći od onog koji je propisan naredbama Vlade; na kraju, nije utvrđeno na nedvosmislen način koja se količina zaštitne opreme za zaposlene i druga radno angažovana lica ima smatrati dovoljnom¹⁹.

- 16. marta doneta je **Odluka o obustavi rada ustanova učeničkog i studentskog standarda čiji je osnivač Republika Srbija**, kojom su zaposleni u ovim ustanovama obavezani da nastave sa radnim aktivnostima, a direktori ustanove da izrade plan rada ustanove za vreme trajanja obustave rada, prema kojem će što manji broj zaposlenih dolaziti u ustanovu, a da „svoje radne obaveze u najvećoj meri obavljaju od kuće“²⁰. Formalnopravno, glavni nedostatak ovog akta je to što odredba o obavljanju radnih obaveza od kuće „u najvećoj meri“ postavlja niže zahteve u odnosu na onu koja je korišćena u Uredbi o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja, a prema kojoj svi poslodavci moraju omogućiti rad od kuće na svim radnim mestima na kojima je moguće organizovati takav rad u skladu sa opštim aktom i ugovorom o radu.
- 16. marta donet je **Zaključak 05 broj 53-2561/2020** kojim je obustavljen rad sa strankama putem neposrednog kontakta u svim organima državne uprave, Autonomne pokrajine Vojvodine i jedinica lokalne samouprave, posebnim organizacijama, ustanovama, javnim preduzećima i drugim organizacijama kojima je osnivač ili većinski vlasnik Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinica lokalne samouprave. Formalnopravno, glavni nedostatak ovog akta je to što nije obuhvatio i zabranu rada putem neposrednog kontakta i u drugim pravnim licima i preduzetnicima, što je bilo moguće učiniti na osnovu člana 13. stav 1. Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, prema kojem su svako pravno lice, preduzetnik i fizičko lice dužni da postupe u skladu sa merama za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti određenih tim zakonom, čime je prekršen član 21. Ustava kojim je zabranjena diskriminacija, s obzirom na to da uredbama o merama za vreme vanrednog stanja nije propisano ograničenje ove ustavne garancije.
- 19. marta doneta je nova **Uredba o merama za vreme vanrednog stanja** (tačnije, izmena i dopuna postojeće, ali iz razloga preglednosti govorićemo o „uredbama o merama za vreme vanrednog stanja“) kojom je privrednim društvima, pravnim

17 Ibid., član 4. stav 2.

18 U ovim delovima Uredba, zapravo, uopšte ne ispunjava uslove propisane Zakonom o vladi, naime, da Vlada uredbom detaljnije razrađuje odnos uređen zakonom, u skladu sa svrhom i ciljem zakona (član 42. stav 1.)

19 Na ovo su ukazali i Ujedinjeni granski sindikati „Nezavisnost“, konstatujući kako je u aktima Vlade i zakonima koji uređuju ovu materiju „prema- lo informacija koje mogu konkretnije pomoći poslodavcima da organizuju rad na način da se obezbedi primena Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, zbog čega su više prepušteni samoorganizovanju i vlastitoj inventivnosti“, „Bezbednost i zdravlje na radu u situaciji vanrednog stanja zbog virusa korona – preporuke za poslodavce“, <https://nezavisnost.org/bezbednost-i-zdravlje-na-rad-u-situaciji-vanrednog-stanja-zbog-virusa-korona/>, 24.03.2020.

20 Odluka o obustavi rada ustanova učeničkog i studentskog standarda čiji je osnivač Republika Srbija, „Službeni glasnik RS“ br. 32/2020, tačka 4.

licima i preduzetnicima zabranjeno obavljanje delatnosti „kod kojih je priroda delatnosti pružanja usluge takva da zahteva blizak kontakt između pružaoca i korisnika usluge, kao i korisnika usluge međusobno“²¹. Formalnopravno, glavni nedostatak ovog akta je istovetan onom iznetom u primedbama na Zaključak 05 broj 53-2561/2020; naime, ovim aktom takođe je prekršena ustavna garancija zabrane diskriminacije.

- 21. marta doneta je **Odluka o ograničenju pružanja usluga u oblasti trgovine na malo, koje obuhvataju prodaju robe i vršenje usluga u trgovinskim centrima i lokalima u koje se ulazi iz zatvorenog prostora**, kojom je zabranjena neposredna prodaja robe kupcima i neposredno vršenje usluga korisnicima u trgovinskim centrima, osim u slučaju pravnih lica i preduzetnika „koji obavljaju delatnost u oblasti trgovine na malo prehrambenim proizvodima, odnosno osnovnim životnim namirnicama i lekovima i medicinskim sredstvima“²². Formalnopravno, i ovim aktom je prekršena ustavna garancija zabrane diskriminacije, kao i u prethodna dva navedena akta.
- 21. marta doneta je **Odluka o posebnim merama pružanja usluga u oblasti trgovine na malo, koja obuhvata prodaju hrane i pića u ugostiteljskim objektima i prodaju hrane za nošenje** kojom je dozvoljen rad pravnim licima i preduzetnicima koji obavljaju ove delatnosti uz primenu posebne mere zaštite zaposlenih i korisnika usluga. Formalnopravno, i ovim aktom je prekršena ustavna garancija zabrane diskriminacije, kao i u prethodna tri navedena akta.
- 24. marta donet je **Zaključak br. 53-2787/2020** kojim je korisnicima prava na naknadu zarade za vreme posebne nege deteta i ostale naknade po osnovu posebne nege deteta, kojima pravo ističe 15. marta 2020. godine i kasnije, pravo produženo na osnovu ranije donetih rešenja, najduže tri meseca, odnosno dok traje vanredno stanje. Ovaj akt u skladu je sa odredbama akata donetim za vreme trajanja vanrednog stanja, kao i sa Zakonom o radu i Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa decom.
- 26. marta donet je **Zaključak 05 br. 132-2865/2020** kojim je omogućeno da poslodavci mogu izdati rešenje za davanje saglasnosti za upućivanje zaposlenih na plaćeno odsustvo duže od 45 radnih dana bez prethodnog mišljenja reprezentativnog sindikata grane ili delatnosti osnovanom na nivou Republike, čime je derogiran stav. 3. člana 116. Zakona o radu. Formalnopravno, ovim aktom je prekršeno Ustavom garantovano pravo na rad (čl. 60), s obzirom na to da uredbama o merama za vreme vanrednog stanja nije propisano ograničenje ove ustavne garancije.
- 31. marta doneta je **Uredba o dodatku na osnovnu platu zaposlenih u zdravstvenim ustanovama i određenih zaposlenih koji obavljaju poslove u oblasti zdravlja, odnosno zaštite zdravlja stanovništva Republike Srbije, odnosno lečenja i sprečavanja širenja epidemije bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2** kojom je zaposlenima u zdravstvenim ustanovama, zaposlenima u vojnozdravstvenim ustanovama, zaposlenima na poslovima zdravstvene zaštite u ustanovama socijalne zaštite i lekarima u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija odobren dodatak na osnovnu platu u visini 10% osnovne plate. Ovaj akt u skladu je sa odredbama akata donetim za vreme trajanja vanrednog stanja.
- 1. aprila doneta je **Odluka o ograničenju organizovanja igara na sreću**, kojom je zabranjeno priređivanje igara na sreću osim preko sredstava elektronske komunikacije. Formalnopravno, i ovim aktom je prekršena ustavna garancija zabrane diskriminacije, kao i u slučaju drugih akata kojima je samo određenim kategorijama zaposlenih i radno angažovanih lica omogućen rad bez neposrednog kontakta.

21 Uredba o merama za vreme vanrednog stanja, „Službeni glasnik RS“ br. 36/2020, član 4. stav 4.

22 Odluka o ograničenju pružanja usluga u oblasti trgovine na malo, koje obuhvataju prodaju robe i vršenje usluga u trgovinskim centrima i lokalima u koje se ulazi iz zatvorenog prostora, „Službeni glasnik RS“ br. 39/2020, tačka 3.

- 2. aprila donet je **Zaključak 05 broj 53-3008/2020-2** kojim je poslodavcima preporučeno da zaposlenima obezbede pravo na naknadu zarade u visini od 100% osnova za naknadu zarade, u slučaju da privremeno odsustvuju sa rada zbog potvrđene zaraze bolešću COVID-19, odnosno zbog mere izolacije ili samoizolacije koja je u vezi s tim naložena, a koja je nastupila zbog njihovog izlaganja riziku tokom obavljanja poslova ili službenih dužnosti. Takođe, ovim zaključkom je poslodavcima preporučeno da sredstva u navedene svrhe obezbede iz svojih sredstava, za prvih 30 dana odsustva zaposlenog sa rada, dok će počev od 31. dana odsustva sa rada deo sredstava (65% naknade zarade) biti obezbeđen iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, dok će ostatak do visine od 100% naknade zarade biti obezbeđen od strane poslodavca. Formalnopravno, glavni nedostatak ovog akta je u tome što nije u saglasnosti sa Zakonom o vladi. Naime, tim zakonom je propisano da Vlada izražava stav o nekom pitanju (u šta se mogu ubrojati i preporuke) putem deklaracije (član 45), dok član 43. propisuje da Vlada odlučuje odlukama i rešenjima, a stav 3. istog člana se odnosi na zaključke („Kad ne donosi druge akte, Vlada donosi zaključke“) na koje se, po analogiji, takođe može primeniti tumačenje da je u pitanju akt kojim Vlada odlučuje, a ne preporučuje. Pored toga, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je objavilo tumačenje na svojoj internet prezentaciji da se ovaj zaključak Vlade „prvenstveno odnosi na naše lekare, medicinsko osoblje, vojsku i policiju“. Pritom, prema slovu navedenog zaključka, dato tumačenje je netačno, jer se ono odnosi na sve poslodavce, a ne samo na pojedine kategorije poslodavaca, kako je to protumačilo Ministarstvo²³.
- 3. aprila doneta je **Uredba o postupku za pribavljanje saglasnosti za novo zapošljavanje i dodatno radno angažovanje kod korisnika javnih sredstava**, kojom je propisano da korisnici javnih sredstava mogu da „bez saglasnosti Komisije broj lica zaposlenih na određeno vreme zbog povećanog obima posla, lica angažovanih po osnovu ugovora o delu, ugovora o privremenim i povremenim poslovima, preko omladinske i studentske zadruge i lica angažovanih po drugim osnovama zadržane na nivou od 15. marta 2020. godine“²⁴. Ovaj akt u skladu je sa odredbama akata donetim za vreme trajanja vanrednog stanja.
- 7. aprila donet je **Zaključak 05 broj 53-3041/2020** kojim je Vlada preporučila poslodavcima da zaposlenima koji imaju obavezu redovnog obavljanja radnih zadataka u uslovima vanrednog stanja omogućće korišćenje dela godišnjeg odmora za 2019. godinu zaključno sa 31. decembrom 2020. godine (što se ne odnosi na zaposlene kojima je omoguććeno da rade na daljinu ili od kuće), a da oni poslodavci koji nisu u mogućnosti da organizuju proces rada prednost daju korišćenju godišnjih odmora zaposlenih u odnosu na druge oblike odsustva sa rada. Ovaj akt u skladu je sa odredbama akata donetim za vreme trajanja vanrednog stanja, ali je diskriminatoran prema zaposlenima koji su tokom vanrednog stanja nastavili radne obaveze van prostorija poslodavca, s obzirom na to da u pogledu njih poslodavcima nije upućena preporuka o produžetku roka za korišćenje godišnjeg odmora za 2019. godinu, čime je prekršena ustavna garancija prava na rad (koja obuhvata i pravo na plaćeni godišnji odmor).

Konfuziji među zaposlenima i drugim radno angažovanim licima, kao i poslodavcima u Srbiji doprinelo je ne samo donošenje akata koji sadrže kontradiktorna, protivzakonita i nedorečena rešenja, već i spora reakcija nadležnog ministarstva koje se tek 24. marta oglasilo objašnjenjem prava i obaveza radnika i poslodavaca u toku vanrednog

23 „Za zaposlene, koji su usled rada oboleli ili su u samoizolaciji zbog kontakta sa zaraženima COVID-19, obezbeđena naknada zarade u visini pune zarade“, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/za-zaposlene-koji-su-usled-rada-oboileli-ili-su-u-samoizolaciji-zbog-kontakta-sa-zarazenima-covid-19-obezebđjena-naknada-zarade-u-visini-pune-zarade>, 03.04.2020.

24 Uredba o postupku za pribavljanje saglasnosti za novo zapošljavanje i dodatno radno angažovanje kod korisnika javnih sredstava, „Službeni glasnik RS“ br. 50/2020, član 8. stav 6.

stanja²⁵. Tim putem javnost je obaveštena da je Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave donelo Preporuku za organizovanje rada u javnim upravama i državnim institucijama, koja se, kako je navedeno, odnosi pre svega na zaposlene u državnim organima, javnim agencijama, javnim službama i jedinicama lokalne samouprave, ali je, kako se navodi, potrebno primeniti ovu preporuku i na poslodavce u privatnom sektoru, „ukoliko to dozvoljava delatnost rada poslodavca“. Ovim aktom preporučeno je da treba omogućiti rad od kuće za lica sa utvrđenim hroničnim oboljenjima i lica starija od 60 godina, kao i roditelja deteta do 12 godina koji sam vrši roditeljska prava ili ukoliko je drugom roditelju ustanovljena radna obaveza, a ukoliko je to nemoguće, da se organizuje rad u smenama tako da se smene roditelja ne poklapaju.

FAKTIČKO STANJE

Kada je reč o faktičkom uticaju, situaciju je značajno teže oceniti na pouzdan način, pre svega zbog nedostupnosti podataka, kako iz statističkih i administrativnih izvora, tako i onih koje prikupljaju organizacije civilnog društva, međunarodne organizacije i drugi akteri koji se bave praćenjem stanja radnih prava i ljudskih prava uopšte. Ono što sve zaposlene i druga radno angažovana lica najviše brine u ovom trenutku je primena radnopravnih propisa²⁶. Važno je napomenuti to da Zakon o radu, kao i drugi propisi koji nisu (ili čije pojedinačne odredbe nisu) suspendovani odlukama Vlade za vreme vanrednog stanja, ostaju na snazi i za vreme njegovog trajanja. Međutim, pravna nesigurnost koja je povećana nekim kontradiktornim rešenjima sadržanim u aktima Vlade (prikazanim u prethodnom segmentu ove analize o pravnom okviru), kao i izostanak aktivne uloge nadležnih organa u pravcu još veće zaštite radnika, ili barem tačnog i pravovremenog obaveštavanja poslodavaca i radnika o njihovim pravima i obavezama tokom vanrednog stanja, govore o tome da je kvalitet primene ovih propisa značajno ugrožen²⁷. Iz prethodno navedenih razloga ovde sumarno i hronološki navodimo pitanja na koja je u javnosti ukazano u ovom pogledu:

- **17. marta** održana je vanredna sednica Socijalno-ekonomskog saveta, nakon koje je Zoran Stojiljković, predsednik Ujedinjenih granskih sindikata „Nezavisnost“ zatražio da se uvede „moratorijum“ na radnopravni status za vreme trajanja vanrednog stanja kako ne bi došlo do smanjenja plata i promene radnog statusa²⁸.
- **17. marta** A11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava predložila je formiranje „trećeg štaba“ koji hitno mora da preduzme mere kako bi otklonio ili ublažio posledice koje su nastale po najsiromašnije i najugroženije kategorije osoba koje se nalaze pod jurisdikcijom Republike Srbije. Takođe je konstatovano da su od nadležnog Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja izostali predlozi mera za olakšavanje položaja najranjivijih, uključujući i one koji su angažovani u sektoru neformalne ekonomije²⁹.

25 „Detaljno objašnjenje prava i obaveza radnika i poslodavaca u toku vanrednog stanja“, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/detaljno-objasnjenje-prava-i-obaveza-radnika-i-poslodavaca-u-toku-vanrednog-stanja>, 24.03.2020.

26 U medijima su iznošene nezvanične informacije o nepoštovanju prava zaposlenih u kompanijama Jura, Beneton, Džonskon elektrik, JP Pošta Srbije i Calzedonia. Više informacija u: „Jura nije uvela nikakve mere zaštite od virusa?“ <https://www.danas.rs/ekonomija/jura-nije-uvela-nikakve-mere-zastite-od-virusa/>, „Calzedonia nastavlja proizvodnju uprkos opasnosti od širenja virusa“, <https://www.masina.rs/?p=12908>, „Radnici Pošte ne dobijaju adekvatnu zaštitu od firme – samostalno nabavljaju maske i rukavice“, <https://www.masina.rs/?p=12759>

27 Rečima predsednika Ujedinjenih granskih sindikata „Nezavisnost“, Zorana Stojiljkovića: „Jasno je da postoji mnogo nedoumica u vezi sprovođenja odredaba definisanih uredbama Vlade“. „Obraćanje članstvu“, <https://nezavisnost.org/obracanje-clanstvu/>, 18.03.2020.

28 „Da li će zakoni zaštititi radna prava tokom vanrednog stanja?“ <https://www.masina.rs/?p=12643>, 17.03.2020.

29 „Neophodno je hitno preduzimanje mera za zaštitu najugroženijih tokom borbe protiv virusa SARS-CoV-2“, <https://www.a11initiative.org/neophodno-je-hitno-preduzimanje-mera-za-zastitu-najugrozenijih-tokom-borbe-protiv-virusa-sars-cov-2/>, 17.03.2020. Na težak položaj sakupljača sekundarnih sirovina ukazao je Zrenjaninski socijalni forum, ocenivši da oni nisu prepoznati od strane države kao radnici i da su izloženi velikoj opasnosti da se zaraze korona virusom s obzirom na to da nemaju zaštitnu opremu prilikom direktnog kontakta sa otpadom: „Sakupljači sekundarnih sirovina goloruki u borbi sa Covidom 19“, <http://www.zsf.rs/vesti/sakupljaci-sekundarnih-sirovina-goloruki-u-borbi-sa-covidom19/>, 26.03.2020.

- **19. marta** Ujedinjeni granski sindikati „Nezavisnost“ uputili su niz pitanja³⁰ Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja koja se odnose na radnopravnu zaštitu zaposlenih i radno angažovanih lica, uključujući i mere preduzete da se očuvaju njihova bezbednost i zdravlje na radu za vreme epidemije. Između ostalog, traženi su odgovori na to: kada će biti obezbeđena zaštitna oprema za radnike u privatnom sektoru; da li će aktima Vlade biti omogućeno da poslodavci odmah upute zaposlene na godišnji odmor, pre isteka zakonskog roka od 15 dana; da li će aktima Vlade biti i zvanično, nakon saopštenja o tome u medijima, biti omogućeno da jedan roditelj koji radi može da ostane kod kuće ako ima dete do 12 godina; kakav je status radnika u samoizolaciji; da li inspektori rada reaguju po pritužbama radnika da im poslodavci menjaju radnopravni status usmenim nalogom i SMS porukama, suprotno Zakonu o radu; da li će Vlada propisati minimalnu visinu naknade zarade za vreme prekida rada do kojeg je došlo naredbom nadležnog državnog organa ili nadležnog organa poslodavca, a na osnovu čl. 117 Zakona o radu koji ne propisuje minimalnu visinu naknade zarade u tom slučaju; kako će biti usklađeno trajanje radnog časa i obaveze zaposlenih u maloprodajnim objektima, odnosno trajanje njihovog radnog vremena i prevoz do posla; kako radnici koji su dobili otkaz ugovora o radu po osnovu tehnološkog viška mogu da se prijave na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje, kada je 17. marta obustavljen rad sa strankama u svim njenim organizacionim jedinicama (na osnovu zaključka Vlade od 16. marta)
- **20. marta** UGS „Nezavisnost“ obavestili su javnost o merama preduzetim u Valjaonici bakra „Sevojno“, kao primer dobre prakse: već 11. marta zaposlenima su podeljena dodatna sredstva za ličnu higijenu; 13. marta je izdata naredba od strane rukovodstva, doneta na inicijativu sindikata, o pojačanim merama zaštite; zaposleni u izolaciji nisu imali nikakva materijalna umanjenja zarade; oformljen je krizni štab u kojem učestvuju i predstavnici sindikata; organizovan je rad zaposlenih u smenama, rad od kuće, korišćenje godišnjeg odmora, obezbeđenje organizovanog autobuskog prevoza, stroga kontrola rada radničkog restorana, svakodnevna dezinfekcija fabričkih prostora i kupovina 2.000 zaštitnih maski za višekratnu upotrebu³¹.
- **23. marta** ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Zoran Đorđević, pozvao je poslodavce da ne otpuštaju radnike³². Prema njegovim rečima, od tog datuma je NSZ počela da prima prijave na evidenciju svih zaposlenih kojima je prestao radni odnos. Takođe je pojasnio da će Inspektorat rada na „osnovu prijava proveravati gde su radnici otpušteni, a da nije u skladu sa zakonom i preduzimati mere“, dodavši: „ne možemo da reagujemo pojedinačno, da li je neko zakonito ili nezakonito dobio otkaz, evidentiraćemo ga u Nacionalnoj službi, a kad ovo sve prođe, za mesec-dva preduzećemo sve prema tim poslodavcima i biće objavljena lista svih onih koji krše zakon i biće evidentirani“. On je pozvao radnike u samoizolaciji da „uzmu rešenje od Ministarstva ili MUP-a, da imaju papir, što zbog zloupotrebe onih koji ne žele da rade, što zbog toga da to poslodavci ne bi mogli da zloupotrebe i pravno gledano budu u pravu i daju otkaz“.
- **23. marta** Asocijacija nezavisna kulturna scena Srbije uputila je dopise nadležnim organima u cilju donošenja konkretnih mera podrške umetnicima, kulturnim radnicima i sektoru samozaposlenih u kulturi³³.

30 „Pitali smo Ministarstvo za rad“, <https://nezavisnost.org/pitali-smo-ministarstvo-za-rad/>, 19.03.2020.

31 „Šta sindikat treba da radi u vanrednom stanju“, <https://nezavisnost.org/sta-sindikat-treba-da-radi-u-vanrednom-stanju/>, 20.03.2020.

32 „Ko je ostao bez posla da se javi na biro zbog nadoknade: 'Biće lista svih koji nezakonito daju otkaz'“, <https://biznis.telegraf.rs/info-biz/3169083-ko-je-ostao-bez-posla-da-se-javi-na-biro-zbog-nadoknade-bice-lista-svih-koji-nezakonito-daju-otkaz>, 23.03.2020.

33 „Saopštenje Asocijacije nezavisna kulturna scena Srbije stručnoj javnosti“, <http://nezavisnakultura.net/2020/03/23/saopstenje-asocijacije-nezavisna-kulturna-scena-srbije-strucnoj-javnosti/>, 23.03.2020.

- **25. marta** UGS „Nezavisnost“ pozvali su nadležne državne organe da bez najave kontrolišu primenu zaštitnih mera u svim fabrikama u Srbiji³⁴.
- **27. marta** medijska i novinarska udruženja upućuju predloge Vladi Srbije za suzbijanje negativnih posledica po radna prava novinara³⁵.
- **31. marta** Vlada je predstavila program mera za privredu i građane u vrednosti od 5,1 milijardu evra kojim se, između ostalog, predviđa: odlaganje plaćanja poreza na zarade i doprinose za privatni sektor, tokom trajanja vanrednog stanja; direktna pomoć velikim preduzećima u privatnom sektoru u vidu uplate pomoći u visini od 50 odsto neto minimalne zarade za zaposlene kojima je rešenjem utvrđen prestanak rada. Mere pomoći privatnom sektoru odnose se na privredne subjekte koji su umanjili za najviše 10 odsto broj zaposlenih, ne računajući zaposlene na određeno vreme kojima ugovor ističe tokom vanrednog stanja³⁶. Konsultacije o nacrtu paketa sa socijalnim partnerima, civilnim društvom i stručnom javnošću nisu održane.
- **1. aprila** na portalu „Nova.rs“ objavljen je tekst „KC Vojvodine pred pucanjem: Bez zaštite za medicinske sestre“ novinarke Ane Lalić u kojem se opisuju teški uslovi rada zaposlenih u Kliničkom centru Vojvodine kojima nedostaje zaštitna oprema³⁷. Ana Lalić je istog dana po obaveštenju KC Vojvodina privedena od strane MUP, da bi zbog pritiska javnosti bila puštena iz pritvora sutradan.
- **2. aprila** UGS „Nezavisnost“ uputili su dopis Kriznom štabu Republike Srbije kojim su, zbog saznanja da više od 15 odsto zaraženih od novim korona virusom čine zaposleni u državnom zdravstvu, apelovali da: i zaposlenima u sistemu socijalne zaštite budu povećane plate kao i zaposlenima u sistemu zdravstvene zaštite; u zdravstvenim i socijalnim ustanovama u kojima se izdaju nalozi za rad i organizaciju rada oni budu praćeni pisanim nalogima, u skladu sa pozitivnim propisima; budu sprovedene dodatne trijaže i preventivne mere zaštite³⁸.

Pored kvaliteta primene radnopravnih propisa, najveću zabrinutost izazivaju očekivana negativna kretanja na tržištu rada. Kao i u slučaju primene radnopravnih propisa, dostupnost podataka onemogućava precizniji opis trenutne situacije, odnosno njen razvoj od proglašenja vanrednog stanja do danas. Na internet prezentaciji NSZ još uvek nisu dostupni podaci o broju lica koja su se prijavila na evidenciju nezaposlenih tokom marta i aprila 2020. godine (a koja, po zakonu, imaju rok od 30 dana od prestanka radnog angažovanja da to učine). Prema različitim procenama predstavnika sindikata, broj zaposlenih lica i radno angažovanih lica kojima je usled epidemije prestalo radno angažovanje kreće se od nekoliko stotina do desetak hiljada³⁹.

34 „Državni organi bez najava da kontrolišu primenu zaštitnih mera u svim fabrikama“, <https://nezavisnost.org/drzavni-organi-bez-najava-da-kontrolisu-primenu-zastitnih-mera-u-svim-fabrikama/>, 25.03.2020.

35 „Predlozi za Vladu RS“, <http://nezavisnost.org/wp-content/uploads/2020/03/Medijaska-i-novinarska-udruzenja-predlozi-za-Vladu-RS.pdf>, 27.03.2020.

36 Vlada Republike Srbije, Program ekonomskih mera za smanjivanje negativnih efekata prouzrokovanih pandemijom virusa Kovid-19 i podršku privredi Srbije, <https://www.mfin.gov.rs/wp-content/uploads/2020/03/Program-ekonomskih-mera.docx>, 31.03.2020.

37 „KC Vojvodine pred pucanjem: Bez zaštite za medicinske sestre“, <https://nova.rs/drustvo/kc-vojvodine-pred-pucanjem-bez-zastite-za-medicinske-sestre/>, 01.04.2020.

38 „Kriznom štabu Republike Srbije“, <https://nezavisnost.org/kriznom-stabu-republike-srbije/>, 02.04.2020.

39 „Bez posla u Srbiji ostalo od hiljadu do 10.000 ljudi“, <https://www.danas.rs/ekonomija/bez-posla-u-srbiji-ostalo-od-hiljadu-do-10-000-ljudi/>, 05.04.2020.

ZAKLJUČCI I MOGUĆI SCENARIJI

Već sada je jasno da je pandemija COVID-19 prouzrokovala slom ne samo sistema radnopravne zaštite u Republici Srbiji, već i, uopšte, domaćeg pravnog poretka (barem u velikoj meri), kao i sistema zaštite ljudskih prava⁴⁰. Pravne analize, zaključci i predlozi koji imaju uobičajen nivo relevantnosti, zasnovanosti i kvaliteta nužno slede ovu sudbinu preko noći nestale pravne sigurnosti. Zbog toga je u ovom trenutku najvažnije budno pratiti razvoj situacije, beležiti sve promene u pravnom okviru i na terenu i sumirati ih sve u trenutku kada se epidemija okonča, kako bi na osnovu prikupljenih podataka hitno mogle da se formulišu odgovarajuće izmene propisa i javnih politika. Osnovni cilj je, naravno, da se počinjene nepravde isprave, kao i da se ovakav slom izbegne, ili barem umanjimo ako (bolje reći kada) se opet odigra događaj kao što je epidemija koja je pogodila Srbiju početkom zime 2020. godine. I da težinu ekonomskog i društvenog tereta svi delovi ravnomerno podnesu, u skladu sa svojim pravima, mogućnostima i potrebama.

Na osnovu svega iznetog, možemo da formulišemo sledeće zaključke:

- trend višegodišnjeg ignorisanja i urušavanja ljudskih prava u svetu i u Srbiji, uključujući i socijalna prava i radna prava koja su njima obuhvaćena, uticao je na to da sposobnosti nadležnih organa u Srbiji da se izbore sa aktuelnom zdravstvenom krizom budu znatno manje nego što je to potrebno za uspešno upravljanje krizom;
- odluke institucija u Srbiji od izbijanja zdravstvene krize početkom marta, na prvom mestu način proglašavanja vanrednog stanja, sporne su sa pravnog aspekta, što je dodatno urušilo vladavinu prava i mogućnost ostvarivanja ljudskih prava kao sastavnog dela vladavine prava;
- akti Vlade Republike Srbije doneti tokom vanrednog stanja uticali su na dodatno urušavanje radnih prava zbog toga što nisu: doneti blagovremeno; doneti u skladu sa ustavnim garancijom zabrane diskriminacije; detaljnije razradili zakonske odredbe koje se odnose na rad na daljinu i rad od kuće; doneti u obliku kojim vlada zauzima stavove (deklaracija) kada je reč o preporukama poslodavcima koje su usvojene zaključkom; kao i zbog toga što su naknadno tumačeni od strane resornih ministarstava na način koji unosi pravnu nesigurnost;
- u narednom periodu, u očekivanju novog talasa COVID-19 na jesen 2020. godine, potrebno je – uz neposredno učešće eksperata MOR i sindikata i široki društveni dijalog sa civilnim društvom, akademskom zajednicom i svim političkim strankama – neodložno pristupiti izmenama i dopuna Zakona o radu i Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, odnosno usvajanju potrebnih podzakonskih propisa, kako bi se unapredila radnopravna zaštita zaposlenih i radno angažovanih lica ne samo u situacijama epidemija i sličnih pojava, već i u redovnim okolnostima.

Pandemija COVID-19 nesumnjivo predstavlja događaj od revolucionarnog značaja za funkcionisanje modernog društvenog i ekonomskog života u svim državama sveta. Zbog toga se mnogi eksperti već sada upuštaju u predviđanja načina na koji će svet biti nepovratno izmenjen. S druge strane, manjina uzdržanih glasova poziva na oprez, ukazujući na to da uzroci krize nisu strukturne prirode i da, kao takvi, ne mogu ni izazvati strukturne promene. U svakom slučaju, ono što se oboma pristupima može zameriti je da se, u svojoj biti, bave predviđanjima u trenutku kada za to ne postoji dovoljno podataka. I ne samo to, ograničenja dometa društvenih nauka su u ovom pogledu odavno poznata. Štaviše, deluje da su one suočene sa eksponencijalnim rastom nepoznanica u mnogim oblastima koje pokušavaju da prouče. Dovoljno je navesti neka pitanja na koja istraživači društvenih pojava, po prirodi same stvarnosti, ne mogu imati čak ni izbliza

⁴⁰ Za detaljniji pregled odstupanja od međunarodnih standarda ljudskih prava pogledati u: „Analiza mera odstupanja od ljudskih i manjinskih prava tokom vanrednog stanja u Republici Srbiji izazvanog epidemijom zarazne bolesti COVID-19“, A11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, mart 2020., <https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/03/Analiza-mera-odstupanja-derogacija-od-ljudskih-i-manjinskih-prava-tokom-vanrednog-stanja-u-Republici-Srbiji-izazvanog-epidemijom-zarazne-bolesti-COVID-19-1.pdf>, 30.03.2020.

precizne odgovore: da li će se nakon prestanka pandemije broj fizičkih kontakata u svetu između ljudi smanjiti ili povećati na kratak rok, u odnosu na broj pre proglašena pandemije? Da li će pandemija povećati ili umanjiti mogućnost promene vlasti u SAD i Srbiji ove godine? Da li će ove godine u Srbiji biti zabeležen porast ili pad broja zaposlenih (prema konceptu Ankete o radnoj snazi) koji rade od kuće? A opet, sva ona će, u većoj ili manjoj meri uticati na to kakvi će biti efekti i konačne posledice pandemije na stanje radnih prava u Srbiji. Iz navedenih razloga, jedino odgovorno što može da se učini u ovom smislu, a da se izbegne paraliza usled analize (analysis paralysis), jeste skiciranje mogućih scenarija daljeg razvoja društveno-ekonomske situacije u Srbiji, a time i nivoa poštovanja radnih prava, kako je i navedeno u tabeli 2⁴¹.

Tabela 2: Mogući scenariji razvoja društveno-ekonomske situacije u Srbiji

Scenario	Kratkoročni efekti	Dugotrajne posledice
„Skok u nepoznato“	<ul style="list-style-type: none"> • Autoritarni režim stvara uređenje po kineskom modelu političkog kapitalizma • Radnopravne norme, kao i pravni poredak uopšte, postaju sve irelevantnije • Sindikati postaju marginalizovani, do potpunog ukidanja • Oblici rada se centralizuju i usmeravaju pod kontrolu države 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurentnost privrede se povećava ukoliko EU i SAD nastave trgovinsku saradnju sa Srbijom • Stopa emigracije se povećava • Nivo poštovanja radnih prava se drastično snižava
„Povratak na staro“	<ul style="list-style-type: none"> • Mere podrške države usmerene su ka poslodavcima • Reforma radnog zakonodavstva se ponovo odlaže • Sindikati ostaju pasivni • Nema velikih promena u oblicima i uslovima rada 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurentnost privrede ostaje ista ili se smanjuje • Stopa emigracije ostaje visoka • Nivo poštovanja radnih prava ostaje nizak
„Strukturni povratak na staro“	<ul style="list-style-type: none"> • Mere podrške države usmerene su ka poslodavcima, uz pojačani socijalni dijalog • Reforma radnog zakonodavstva započinje pod okriljem pristupanja EU, ali je akcenat na tehničkim aspektima (npr. uređivanje rada na daljinu) • Sindikati počinju značajnije da se uključuju u pripremu javnih politika • Manji broj radnika i poslodavaca počinje da koristi fleksibilne oblike i uslove rada (npr. rad na daljinu i klizno radno vreme), a socijalni partneri počinju da prepoznaju prednosti njihovog uređivanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurentnost privrede beleži blagi rast • Stopa emigracije neznatno se usporava • Nivo poštovanja radnih prava se poboljšava za pojedine kategorije radnika, pre svega za one u profesionalnim delatnostima i one sa porodičnim dužnostima
„Strukturne promene“	<ul style="list-style-type: none"> • Mere podrške države usmerene su pre svega ka povećanju zaštite radnika, u okviru foruma za vođenje socijalnog dijaloga • Reforma radnog zakonodavstva osmišljava se i sprovodi na inkluzivan način, po najvišim standardima MOR-a • Sindikati dobijaju vodeću ulogu u pripremi javnih politika • Veliki broj radnika i poslodavaca počinje da primenjuje fleksibilne oblike i uslove rada, a država postaje predvodnik i garant zaštite radnih prava radnika i u novim i u tradicionalnim oblicima rada 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurentnost privrede beleži blagi rast • Stopa emigracije znatno se usporava • Nivo poštovanja radnih prava značajno se poboljšava za sve kategorije radnika, a proporcionalno najviše za one koji su imali mala primanja i obavljali nesigurne i neformalne poslove

Ono što nam se čini nespornim je da će buduća istraživanja u oblastima društvenih nauka morati još više da posegnu za veštinama i znanjima koji leže u domenima prirodnih nauka (kao što je informatička obrada velikih skupova podataka), kao i za podacima koji proističu iz svakodnevnih životnih iskustava ljudi. To će ne samo doprineti tome da se sve složenija stvarnost upozna detaljnije i brže, već će omogućiti

41 Slične scenarije izradile su i pojedine međunarodne organizacije, poput Međunarodne organizacije rada. Prema njenim projekcijama, scenario sa niskim uticajem podrazumevao bi pad svetskog BDP-a od oko dva odsto, uz porast svetske nezaposlenosti za 5,3 miliona ljudi; prema scenariju sa srednjim uticajem BDP bi opao za četiri odsto, nezaposlenost se povećala za 13 miliona ljudi; scenario sa visokim uticajem bi doveo do pada BDP-a od oko osam odsto, dok bi nezaposlenost skočila za 24,7 miliona ljudi. Izvor: „Estimating the impact of COVID-19 on the world of work“, https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_739050/lang--en/index.htm, 06.04.2020.

da se pred autoritarnim tendencijama, koje sve više jačaju u svetu i u Srbiji, stvori naučni front koji je sposoban i voljan da im se suprotstavi znanjem zasnovanom na podacima i stavom zasnovanim na obnovljenom humanizmu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Beogradski centar za ljudska prava, Ljudska prava u Srbiji 2019.
2. Bronstein A., International and Comparative Labor Law, International Labor Organization 2009
3. Estlund Cynthia L., „The Death of Labor Law?“ Public Law & Legal Theory Research Paper Series Working Paper No. 06-16, June 2016, New York University School of Law
4. International Trade Union Confederation, The right to strike and the ILO: The legal foundations, mart 2014.
5. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Izveštaj o primeni Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji (2016-2017), maj 2019.
6. Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokoškolskim ustanovama, srednjim i osnovnim školama i redovnog rada ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja, „Službeni glasnik RS“ br. 30/2020
7. Odluka o obustavi rada ustanova učeničkog i studentskog standarda čiji je osnivač Republika Srbija, „Službeni glasnik RS“ br. 32/2020
8. Odluka o ograničenju pružanja usluga u oblasti trgovine na malo, koje obuhvataju prodaju robe i vršenje usluga u trgovinskim centrima i lokalima u koje se ulazi iz zatvorenog prostora, „Službeni glasnik RS“ br. 39/2020
9. Odluka o ograničenju organizovanja igara na sreću, „Službeni glasnik RS“ br. 49/2020
10. Republički zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2019.
11. Ustav Republike Srbije
12. Vlada Republike Srbije, Program ekonomskih mera za smanjivanje negativnih efekata prouzrokovanih pandemijom virusa Kovid-19 i podršku privredi Srbije
13. Vlada Republike Srbije, Strategija podsticanja radanja, 2018.
14. Vlada Republike Srbije, Nacionalni program za suzbijanje sive ekonomije sa Akcionim planom za sprovođenje Nacionalnog programa za suzbijanje sive ekonomije za period 2019-2020. godine, 2019.
15. Vlada Republike Srbije, Uredba o organizovanju rada poslodavaca za vreme vanrednog stanja, „Službeni glasnik RS“ br. 31/2020
16. Vlada Republike Srbije, Uredba o merama za vreme vanrednog stanja, „Službeni glasnik RS“ br. 36/2020
17. Vlada Republike Srbije, Uredba o dodatku na osnovnu platu zaposlenih u zdravstvenim ustanovama i određenih zaposlenih koji obavljaju poslove u oblasti zdravlja, odnosno zaštite zdravlja stanovništva Republike Srbije, odnosno lečenja i sprečavanja širenja epidemije bolesti COVID-19 izazvane virusom SARS-CoV-2, „Službeni glasnik RS“ br. 48/2020
18. Vlada Republike Srbije, Uredba o postupku za pribavljanje saglasnosti za novo zapošljavanje i dodatno radno angažovanje kod korisnika javnih sredstava, „Službeni glasnik RS“ br. 50/2020
19. Vlada Republike Srbije, Zaključak 05 broj 53-2561/2020
20. Vlada Republike Srbije, Zaključak 05 broj 53-2787/2020
21. Vlada Republike Srbije, Zaključak 05 br. 132-2865/2020
22. Vlada Republike Srbije, Zaključak 05 broj 53-3008/2020-2
23. Vlada Republike Srbije, Zaključak 05 broj 53-3041/2020
24. Zakon o radu, „Službeni glasnik RS“ br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 - odluka US, 113/2017 i 95/2018 - autentično tumačenje
25. Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, „Službeni glasnik RS“ br. 15/2016